

Stanko JAMBREK (priređivač)

Leksikon evanđeoskoga kršćanstva

Zagreb, Bogoslovni institut, Prometej, 2007, str. 444.

Prirediti prvi leksikon o evanđeoskom kršćanstvu - koji je uz to domaći, dakle nije strogo prijevod stranog djela - nego je nastao u suradnji s autorima iz Hrvatske i inozemstva, nije bio lagan posao. Dodatno opterećenje bilo je da se leksikon nije mogao nadovezati na neko djelo sličnog formata jer ono jednostavno nije postojalo.

Riječ leksikon potječe iz grčkog u kojem se λεξικόν u početku odnosila na rječnike koji bi donosili popis riječi kojeg jezika - ili njegova dijela - te njihovo podrijetlo, uporabu i značenje. Po obuhvatu građe leksikon može biti nacionalni ili međunarodni, a od enciklopedije se razlikuje po tome što pruža najosnovnije podatke. U leksikonu se podaci izlažu u velikom broju kratkih članaka, a prema sadržajima može predstavljati leksikografsko djelo, informativni priručnik te enciklopedijski rječnik. Na taj način, s jedne strane, leksikon predstavlja leksikografsko djelo, a s druge strane informativni priručnik gdje se po abecednom redu ili nekom drugom pravilu donosi pregled nekih pojmova.

U Zagrebu je krajem svibnja 2007. objavljen Leksikon evanđeoskoga kršćanstva, u sunakladništvu Bogoslovnog instituta i Prometeja, te uz potporu Ministarstva kulture Republike Hrvatske. Leksikon je priredio dr. Stanko Jambrek, a recenzirali su ga dr. Ankica Marinović Bobinac, dr. Nataša Štefanec i dr. Nikola Skledar. S obzirom na to da je to prvi pokušaj sistematskog prikazivanja evanđeoskog kršćanstva u Hrvatskoj, ovaj jednosveščani Leksikon zaslužuje pažnju. Sadržajno promatrano sadrži definicije i pojašnjenja pojmova iz

biblijske, povijesne, pastoralne i sustavne teologije, iz područja etike te ključne povijesne događaje značajne za evanđeosko kršćanstvo u Hrvatskoj i svijetu.

Leksikon predstavlja djelo u kojem su zastupljena područja Biblije, biografije, biomedicine, braka, denominacija, društvenih pitanja, duhovnih pokreta, ekologije, ekonomije, etičkih pitanja, kulture, obitelji, kršćanskih organizacija, obrazovanja, povijesti i teologije. Da bi približio čitatelju evanđeosko kršćanstvo u Leksikonu su predstavljeni životopisi osoba koji su pridonijeli razvijanju evanđeoskog kršćanstva u Hrvatskoj te njegove teologije, kao i razvijanju ukupne kršćanske teologije na ovim prostorima.

Djelo sadrži i povijesni pregled i teološke značajke evanđeoskih denominacija i duhovnih pokreta u Hrvatskoj, što predstavlja značajni pomak s obzirom na to da se o evanđeoskom kršćanstvu govori iz perspektive vjernika i teologa koji su unutar njih, a ne izvan. Na taj način evanđeoski kršćani nisu samo „kršćani na drugi način“, nego su jednostavno sastavni, pa i neizostavni, dio kršćanstva.

Historijski promatrano, protestantizam je u Hrvatskoj ostavio traga od samog početka Reformacije jer ne treba zaboraviti da je među istaknutijim reformatorima bio Matija Vlačić Ilirik porijeklom iz Labina. Evanđeosko kršćanstvo, nastalo tijekom duhovnih promjena i probuda u osamnaestom i devetnaestom stoljeću gotovo u svim kršćanskim crkvama, bez obzira na to da li se radilo o rimokatoličkim, pravoslavnim ili protestantskim, utemeljeno je

na naglašavanju autoriteta Biblije, Božje suverenosti, potrebi za svakodnevnim življenjem svetog života te nasljedovanju Isusa Krista. Činjenica koja je prouzročila takva gibanja, a na koju ukazuje i Leksikon, jest djelovanje Duha Svetoga pod čijom snagom se provode evangelizacije koje utječu na brojna nastajanja evanđeoske denominacije i samostalnih mjesnih crkava - one na početku dvadesetog stoljeća broje više od 170 milijuna vjernika.

Leksikon daje na vrlo sustavan način osnovne informacije o evanđeoskom kršćanstvu u Hrvatskoj i svijetu. Od 381 članka autori iz Hrvatske napisali su 257, a 107 članaka prevedeno je iz inozemnih leksikona *New Dictionary of Christian Ethics & Pastoral Theology* (Inter-Varsity Press, Leicester/Downers Grove, UK/USA), *The Concise Evangelical Dictionary of Theology* (Baker Book House, Grand Rapids, USA) i *Dictionary of Pentecostal and Charismatic Movements* (Zondervan Publishing House, USA), dok su određeni manji broj napisali suradnici iz drugih zemalja. Jedna od velikih vrijednosti Leksikona jest što su u pisanju sudjelovali autori različitih kršćanskih denominacija, te što su prihvaćani i objavljeni raznovidni stavovi i teološka opredjeljenja, čak i onda kada se nisu u potpunosti međusobno slagali - u konačnici članci su odražavali teološko opredjeljenje pojedinih autora. Upravo taj korak, kao što je u uvodnoj riječi istaknuo dr. Stanko Jambrek, ukazuje na bogatstvo različitosti teoloških promišljanja i prakse evanđeoskih kršćana u Hrvatskoj i svijetu.

Leksikon čitatelju približava pojam evanđeoski kršćanin koji u Hrvatskoj ima dvojako značenje: s jedne strane, to je naziv za sve kršćane koji osobnu vjeru temelje na evanđelju, bez obzira na pripadnost različitim crkvama - kao što su pentekostne, baptističke, evangeličke, evanđeoske

ili neke druge samostalne crkve - a s druge strane to je naziv za vjernike Evanđeoske pentekostne crkve.

Način na koji je predstavljena tematika evanđeoskog kršćanstva u Leksikonu pristupačna je znanstvenicima iz područja religije, povijesti i teologije, profesorima i studentima različitih društvenih disciplina, ali i laicima, odnosno vjernicima i svim ostalima, koje zanima religijska tematika, a koji su spremni u vlastitim istraživanjima zaroniti u nepoznato ili barem manje poznato područje kako bi se oslobodili nepotrebnog lutanja te preispitali vlastite istraživačke mogućnosti. Leksikon je namijenjen svima koji žele bolje upoznati kršćanske unutarnje raznolikosti, posebno jer se, kada govorimo o evanđeoskom kršćanstvu u Hrvatskoj, radi o fenomenu prilično nepoznatom i znanstvenim i širim krugovima.

Leksikon evanđeoskog kršćanstva je važan i vrijedan doprinos upoznavanju raznolikosti religijskog stanja u Hrvatskoj gdje dominiraju rimokatoličko i pravoslavno okruženje, brojnija od protestantskog. Kroz Leksikon pobliže se ukazuje na fenomen višeslojnosti u protestantskim gibanjima na ovom području, osobito na fenomen vjerskih zajednica koje su dio reformacijske baštine. Pri tome ne treba zanemariti da te zajednice pripadaju, na svjetskoj razini, religijskom pokretu s najbržim rastom.

Suradnici koji su preuzeli izradu Leksikona odvažili su se na veliki i važan korak kome je, pogotovo na početku, bilo teško odrediti granice. Trebalo je iz ogromnog materijala odabrati što će najprije biti sadržaj leksikonu: nakon izbora oko tisuću natuknica, zbog obilnog i dugotrajnog posla, određen je broj objavljenih članaka. Time se slobodno može i najaviti da se preostali dio priprema za drugo prošireno izdanje, što daje posebnu vrijednost Leksikonu jer

će određeni broj članaka domaćih autora, koji nisu uključeni u ovo izdanje, biti objavljeni u narednom izdanju. U svakom pojedinom članku autori navode izvore i korijene riječi, bilo da se radi o hebrejskom, grčkom ili latinskom jeziku, te se posebno citiraju biblijske knjige, poglavlja i reci gdje se o pojedinim pojmovima više može pročitati, čime se potvrđuje povezanost i utemeljenost sadržaja Leksikona na Bibliji, dok ujedno Leksikon postaje pomagalo pri razumijevanju biblijskih tekstova. Osim rada oko uređivanja, teološkog, pa i kulturno-historijskog tumačenja pojedinih pojmova, pojedini autori unosili su plodove svog višegodišnjeg izučavanja i bavljenja pojedinim temama. Izdavaču je bilo važno

ukazati da je ovaj Leksikon, kao i „svako ljudsko djelo nesavršeno“, te je posebno istaknuo veliku zahvalnost autorima, prevoditeljima i ostalim suradnicima, koji su nakon višegodišnjeg rada uložili napore da Leksikon predstavlja svestrano djelo. Navođenjem pojedinih suradnika na radu Leksikona kod svakog članka željelo se naglasiti i pojedinačni i timski rad. Zato, kada budemo listali Leksikon evanđeoskog kršćanstva, nemojmo zaboraviti veliki trud uložen u nj i ogromnu strpljivost zahvaljujući kojima je ugledao svjetlo dana. Ovdje priča o Leksikonu evanđeoskog kršćanstva ne završava, nego tek počinje - sa širenjem temeljnih informacija i vrijednosti evanđeoskog kršćanstva u Hrvatskoj i svijetu.

Robert Bogešić

Jacques ELLUL

Islam i Judeokršćanstvo

Antibarbarus, Zagreb, 2007, 83 str.

Prije svega nekoliko mjeseci u izdanju Antibarbarusa izašla je knjiga Jacquesa Ellula *Islam i Judeokršćanstvo*. U odličnom prijevodu Marka Gregorića koji je benediktinskom marljivošću, između ostalog, preveo one dijelove koji se tiču i Ellulove bibliografije, knjiga ima i lucidni predgovor poznatog - iako danas navodno probušovskog stručnjaka za islam Alaina Besancona - te znanstveno biografski uvod Ellulove kćeri Dominique.

Na teritoriju biopolitičkog eksperimenta zvanog Jugoslavija Ellul je potpuno nepoznat autor. Ovo je tek prva njegova knjiga prevedena i tiskana ne samo u Hrvatskoj nego i u cijeloj regiji, kako se to

danas voli politički korektno reći. Jacques Ellul ubraja se među one autore koji bivaju otkriveni i recipirani tek postuhmno. Utjecajan i prevođen u Americi Ellul (pogotovo njegovi teološki tekstovi) odbija odlazak u Pariz koji mu je previše monden, snobovski i sterilan te ostaje u Bordeauxu. Osim sociologije, povijesti i prava on predaje i teologiju. Budući da je Francuz - no ne katolik, nego, što je manje poznato, reformirani kršćanin to jest hugenot - njegov je utjecaj puno veći u zemljama gdje dominira protestantizam. Danas Ellula navode i pozivaju se na njega i na njegove radove mnogi ekolozi i antiglobalisti, pa čak i neki anarhofeministi. Ako danas u Francuskoj

pitate za Alaina Badioua, malo će ljudi biti upoznato s njegovim radom, no o Ellulu - koji se ubraja u prvi ešalon francuskih intelektualaca - svi govore s poštovanjem i uvažavanjem kakvo ovaj svestrani pisac, aktivist, pravедnik među narodima i zasluđuje.

Donoseći iscrpnu Ellulovu bibliografiju urednik teksta nam ukazuje na ogromni Francuzov opus od preko pedesetak djela prevedenih na desetak jezika, od kojih je svakako najpoznatija - ako ne i najutjecajnija, bar što se tiče teologije - ona pod nazivom *Subverzija kršćanstva*. Da se razumijemo, Ellul je bartovac, ali ne i čemerni bartijaner. To znači da je svoju teološku misao konstruirao pod utjecajem reformiranog teologa Karla Bartha, ali nikad nije postao fanatična bartijanerska kamikaza koja idolopoklonski obožava svojeg gurua, a takvih danas imamo pregršt na Princetону, dosadnijih i anemičnijih od svog učitelja. Ellulov bartijanski refleks je odmjeren, maštovit i kreativan jer Francuz tematizira etičke probleme u kojima prvotno promišlja problem čovjekove slobode, a nakon toga razvoj moderne tehnologije te njen utjecaj na društvo i pojedinca. Dakako da multidisciplinarnost njegova pristupa zadanim temama zahtijeva elokvenciju i lucidni, ali prohodni stil - Ellul je dorastao istraživačkim i spisateljskim izazovima koje pred njega stavljaju ovako zahtjevne teme. Za razliku od *Subverzije kršćanstva* u kojoj vrlo općenito problematizira utjecaj islama na kršćanstvo, u Islamu i Judeo-kršćanstvu situacija je potpuno drugačija. Vrlo jasno i konkretno bavi se naznačenom temom. Navedeni tekst nikad nije trebao izaći kao knjiga: to su bile njegove bilješke preostale nakon njegove smrti, a objavili su ih njegova žena i sin. Objavljen kod uglednog francuskog izdavača tekst je napravio pravu malu paniku među pariškim inte-

lektualcima salonskog tipa tradicionalno naklonjenima islamu, to jest prema onome što oni misle da bi islam trebao biti.

Jednostavno rečeno, taj mali tekst od pedesetak kartica (plus Ellulov dodatak knjizi koju je izraelska teoretičarka Bat Ye'or 1983. objavila u Americi pod nazivom *Židovi i kršćani pod islamom*) polemički je i proročki spis nastao nakon dugogodišnjeg istraživanja i, čini se, trenutnog nadahnuća. Ne želim ovdje prepričavati sadržaj knjige jer se može pročitati u jednom dahu, ali želim naglasiti Ellulovu proročku dekonstrukcija islama, i to drugačiju od one koju je napravio 2007. ingeniozni Gil Anidjar u svom remek-djelu *Židov, Arap*. Zanimljivo je primijetiti da knjiga nastala 1991. zapravo anticipira onu najgoru, najtamniju i najsiroviju sliku islama kakvu danas globalno prezentira CNN.

Ellul nije ni glupan ni fundamentalist koji želi vrijeđati, omalovažavati ili ismijavati islam s nekim izmaštanim povijesnim argumentima. Njegova je nakana dovesti u pitanje općeprihvaćeni diskurs o tome kako smo mi svi Abrahamovi sinovi, kako smo svi monoteisti i pripadnici religija Knjige. Ellul svojim obrušavanjem na takav trostruki konformizam želi spriječiti nastajanje multikulturalnog bastarda zvanog krislamizam. Krislamizam bi bio politički korektan i pripitomljeni intelektualni sinkretizam akademsko-buržujskog habitusa koji bi kapitalistički režimi istine i moći željeli globalno eksploatirati. Prema njegovu mišljenju te tri teze konformizma, koje su se neopravdano udomaćile u javnom diskursu, izvor su velikih neslaganja i nerazumijevanja, pa čak i zala kojima ćemo i mi danas svjedočiti.

Potpuno oprečnu filozofsku tezu zastupat će Jean Baudrillard koji će cinično ustvrditi kako se prvi zaljevski rat uopće nije dogodio, nego su ga Amerikanci simu-

lirali i time uprizorili prvi postmoderni rat. Budući da je taj rat bio tehnički gotovo savršeno izrežiran, bilo ga je moguće gledati preko Interneta iz svoje sobe sa šalicom toplog kakaoa. "Spektaklu terora prethodio je teror spektakla", reći će na jednom drugom mjestu Baudrillard. Nismo potpuno sigurni kako bi se s ovakvim tvrdnjama svog zemljaka složio Ellul.

Ovdje ne želimo nagađati sadržaj moguće polemike, ali smo nakon čitanja *Islama i judeokršćanstva* sigurni u jedno, a to je i podtekst cijele knjige. U pitanju je europocentrični konformizam koji stoji na tri stupa, kao neka starinska stolica na tri klimave noge. Vrlo jasno, laserski precizno, sustavno i lucidno Ellul obrazlaže svoju tezu kako nije baš točno da smo svi Abrahamova i Sarina djeca. Nadalje Francuz dovodi u pitanje kolokvijalnost razumijevanja abrahamskog monoteizma koji je puno kompleksniji nego što se čini i zaključuje da je ispovijedanje Božje jednosti (tewhid) u islamu potpuno drugačije od one judeokršćanske.

Nadalje Ellul radikalno dovodi u pitanje uvriježeno i stereotipno mišljenje kako je islam tolerantan prema pripadnicima

religija koji imaju objavljenu Knjigu. Važni dodatak Ellulova teksta u hrvatskom izdanju jest pogovor Ye'orinoj knjizi o instituciji dhimmija u islamu. Dhimmijima, pripadnicima objavljenih religija koji imaju Knjigu, jamči se ipso facto pravo na ispovijedanje vlastite vjere pod islamskim vladarima, a oni zauzvrat plaćaju porez. Ellul takvu instituciju oporezovane tolerancije i suživota dovodi u pitanje.

Svakako da se iz Francuzova teksta može iščitati proizraelski stav koji nije primordijalno politički, nego prije svega teološki. Pristranost vjernika i kršćanina koji poziva na molitvu za opstanak židovske države Ellul tumači kao list i trsku na vjetru jer zna da u ratu suprotstavljenih propagandi i terora pristajanje uz jednu ili drugu stranu može biti zlouporabljeno na nezamisliv način. Čak i u ovoj maloj knjižici Ellulove argumente ne možemo i ne smijemo zanemariti i zaobići. Oni su i te kako suvisli, koherentni i vrlo jasno artikulirani. Tek će znatizeljni pojedinci potražiti druge tekstove koje je taj autor napisao i objavio dok se mi nadamo da ovo nije jedini tekst koji će biti preveden na hrvatski.

Boris Gunjević

Philip YANCEY

Isus kakvog nisam poznavao

Prometej, Zagreb, 2007, 283 str.

Philip Yancey je za mnoge, a i ja bih se svrstao među njih, danas najveći evanđeoski kršćanski pisac. Za Billyja Grahama on je najbolji propovjednik današnjice. Novinar, urednik i kolumnist *Christianity Today*, jednog od najutjecajnijih kršćanskih

evanđeoskih časopisa u SAD, diplomirao je komunikologiju i književnost, a njegovih jedanaest knjiga nagrađeno je s Gold Medalion Award, od kojih su neke proglašene kršćanskim knjigama godine. Komentari o njemu i njegovim knjigama na Amazonu

kreću se od toga da ga nazivaju heretikom i liberalom (fundamentalisti) ili iskonskim duhovnim kršćaninom.

S njim sam se prvi put sreo kad mi je prijateljica iz Engleske poklonila njegovu knjigu *What's so Amazing About Grace?* za koju sam zaključio da je previše humanistička i pomalo suhoparna (kakav pogrešan dojam) te malo preteška za moj engleski. Uskoro zatim mi je dala i *The Jesus I Never Knew (Isus kakvog nisam poznavao)*. Kasnije sam u Švicarskoj naišao na džepno izdanje *Where Is God When It Hurts?*, a nabavio sam i svojevrsni nastavak, *Disappointment with God*, također u džepnom formatu. Nakon što sam ih pročitao više nije bilo povratka. Postao sam, ako bi se to smjelo kazati za pravovjernog kršćanina koji štuje jedino i samo Boga, pravi poklonik i neskriveni poštovatelj njegovih djela te upravo završavam čitanje njegove najnovije knjige, *Prayer, Does It Make Any Difference?*. Iskustvo čitanja Yanceyja mogao bih opisati kao vrhunski gurmanski doživljaj koji bi zadovoljio najzahtjevnije sladokusce, a njegove su knjige gozba najprofinjnijih jela koje sastavlja najpedantniji i najkreativniji *chef*, oplemenjena najbiranijim i najkvalitetnijim sastojcima i namirnicama, garnirana najfinijim začинима, pripravljene s mnogo pažnje, strasti i emocija. Na nepcu još uvijek osjećam okus velikih i važnih pitanja koje u njima postavlja, pomiješanih s objektivnim prikazom situacije o kojoj piše, a u podtekstu se miješaju ljudske sudbine, svjedočanstva, snažni osjećaji, bol i patnja, opori okus trpljena. Na koncu najjasniji i najsnažniji ostaje miris Božje Riječi, protkan najljepšim ljudskim umotvorinama i poezijom. Isti je slučaj i s djelom *Isus kakvog nisam poznavao*.

U svojoj mladosti Yancey je upoznao Boga kakva mu je predstavila njegova crkva na američkom jugu, crkva fundamen-

talista i rasista, crkva koja je nagovorila njegova oca da prekine liječenje radi vjere u ozdravljenje i time doprinijela njegovoj smrti - kad je Yancey imao samo godinu dana. Sve je to uzrokovalo da se udaljio od Boga sve do jednog molitvenog iskustva na fakultetu. Kao što priznaje, kršćanstvu se vratio i zbog dva književna diva koja su možda najviše utjecala na njegovo, kako on to naziva, "preživljavanje vjere", L. N. Tolstoja i F. M. Dostojevskog.

U skoro svim njegovim djelima, pa tako i ovom, oni su uz Martina Luthera Kinga mlađeg, Gandija, Majke Tereze, Nelsona Mandele, Henrya Nouwena te napose doktora Paula Branda - s kojim je proveo deset godina pomažući gubavcima u Indiji i gdje je naučio nešto o vrijednosti i važnosti boli u ljudskom životu - istinski junaci i svjedoci nepatvorena kršćanstva, reformatori svijeta i Isusovi sljedbenici. Na drugoj je strani površno, egocentrično, usko-grudno kršćanstvo utjelovljeno u raznim crkvama i propovjednicima modernog evanđeoskog pokreta (prevoditelj nažalost pogrešno prevodi riječ *evangelical* s evangelički, umjesto evanđeoski). Vješto baratajući kistom i bojama koje nalazi isključivo u biblijskim tekstovima, napose onima iz Evanđelja, Yancey nepogrešivo, koliko je to moguće ograničenom ljudskom biću, na oslikanoj povijesnoj pozadini portretira Isusa, utjelovljenog Boga i pravog istinskog pripadnika ljudskog roda. To čini u tri dijela knjige nazvanih: "Tko je bio Isus?", "Zašto je došao?" i "Što nam je ostavio?"

Nikada nisam pročitao tako sveobuhvatnu knjigu o Isusu, a razlog Yanceyjeva uspjeha leži i u tome što on ne bježi od nezgodnih pitanja i kontroverznih izvještaja, ne nosi denominacijske naočale i ne izbjegava današnje kršćanske tabue. Povrh svega on si ne utvara da sve zna, pa se kroz pitanja i promišljanje mogućih odgovora

stvara do sada najpreciznija slika Isusa iz Nazareta - dakako, istovremeno nesavršena i nepotpuna, jer tko bi mogao opisati Boga u jednoj knjizi. I sam kaže: "Svoje istraživanje Isusa završavam s toliko pitanja koliko i odgovora, pošto ga nisam uspio pripitomiti ni za sebe a kamoli za bilo koga drugoga. Sada imam ugrađenu sumnjičavost prema svim pokušajima kategoriziranja Isusa, nastojanja da ga se ukalupi. Isus je potpuno drugačiji od bilo koga tko je ikad živio."

Upravo zato je Philip Yancey toliko različit od modernih samoukih pisaca povjerenika koji pišu knjige s hrpetinom biblijskih navoda i sami ih komentiraju tvoreći jeftin i plošan prikaz nečega što samo oni vide, a nas žele uvjeriti da su jedini u pravu.

Yancey, majstor rečenice, intelektualac, erudit i nadasve vjernik, ljubitelj i poznavatelj Isusa, na pravo mjesto ubacuje priču, povijesnu crticu ili svjedočanstvo ljudi, a kao šlag na tortu dolaze citati književnika (Shakespeare, Dostojevski),

teologa (Moltmann, McGrath) i velikana kršćanske misli (nezaobilazni C. S. Lewis i G. K. Chesterton). Isus kojeg nam portretira Yancey (zapravo stvara literarnu skulpturu) isti je onaj kakav nam se objavio, koji je sišao s nebesa da bi nas spasio od grijeha i priveo Ocu. Isti onaj koji nas ljubi neizmjerljivo, koji nas suobličuje, po vjeri, sa samim sobom. Kako nam je sam Yancey na početku kazao: „U ovoj knjizi pokušavam ispričati priču o Isusu, ne svoju vlastitu. Međutim, neminovno je da se potraga za Isusom pretvara u potragu za samim sobom. Nitko tko sretno Isusa više ne ostaje isti. Ustanovio sam da sumnje koje me napadaju iz mnogih izvora - od znanosti, od usporedne religije, od urođenih nedostataka skepticizma, do averzije prema crkvi - dobivaju novi smisao kad ih donesem čovjeku koji se zove Isus.“

Nadam se da će čitatelj ove knjige, koja zaslužuje biti uvrštena među najveća književna djela duhovne tematike, učiniti istu stvar.

Goran Punda

Novi testament 1562./1563. (Pretisak)

Teološki fakultet "Matija Vlačić Ilirik", Zagreb, 2007., str. 926

Alojz Jembrih

Pogovor uz pretisak glagoljičkoga *Novoga testamenta* (1562./1563.)

Teološki fakultet "Matija Vlačić Ilirik", Zagreb, 2007., str. 126

U studenome 2007. objavljen je pretisak prvoga tiskanog prijevoda Novoga zavjeta na hrvatskom jeziku glagoljičkim pismom u nakladi Teološkog fakulteta

"Matija Vlačić Ilirik" iz Zagreba. Pretisak je objavljen povodom četristo pedesete obljetnice početka prevodilačkoga i uređivačkog djelovanja Stipana Konzula (1557).

U pretisku su, prema primjerku koji se nalazi u zagrebačkoj Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, u jednoj knjizi na 926 stranica objedinjeni *Prvi del*, tiskan 1562., i *Drugi del Novoga testamenta*, tiskan 1563. godine. Uz pretisak je kao zasebna knjiga objavljen *Pogovor uz pretisak glagoljičkoga Novoga testamenta (1562./1563.)* dr. Alojza Jembriha, glavnog urednika izdanja pretiska. Na projektu su, uz glavnog urednika Jembriha, sudjelovali i dr. Lidija Matošević, dr. Marina Miladinov, dr. Vesna Badurina-Stipčević, dr. Mario Grčević, Ruben Knežević i Branka Kosanović.

Prvotisak *Novoga testamenta* nije slučajno nastao u vrijeme reformacije. Prevođenje i širenje Biblije tijekom povijesti uvijek je išlo ukorak sa širenjem kršćanske vjere, povezano je s misionarskim radom i često je intenzivirano u kršćanskim pokretima buđenja vjere i duhovne obnove. Protestantaska teološka promišljanja istaknula su da je Biblija, kako je sadržana u kanonu Svetoga pisma, Božja autoritativna objava. Biblija je Riječ Božja, nadahnuta Svetim Duhom, nepogrešiva i vrhovni je autoritet u svim pitanjima vjere i življenja. Stoga svekoliko kršćansko vjerovanje i življenje mora biti utemeljeno u Bibliji i po njoj prosuđivano. Biblija, prevedena na jezik razumljiv narodu, snažno je sredstvo za evangelizaciju te navještaj, širenje i utvrđivanje kršćanske vjere.

Prvi i *Drugi del Novoga testamenta* tiskan je u Biblijskom zavodu u Urachu pored Tübingena, koji je utemeljen sa svrhom da se prevode, tiskaju i distribuiraju Biblija i druga reformacijska djela na hrvatskom jeziku. Iako je u Hrvatskoj mnogima upitan naziv Biblijskog zavoda, a njegovo se djelovanje pokušava svesti samo na tiskaru u Urachu, prvotisak *Novoga testamenta* pokazuje i dokazuje da su temeljne zadaće Zavoda bile širenje reformacije, naviješta-

nje evanđelja pisanom riječi i mijenjanje duhovnoga stanja u hrvatskim zemljama i šire. Na to se nadovezivalo opismenjivanje djece i odraslih, obučavanje i obrazovanje puka te prožimanje i mijenjanje hrvatske kulture. Imajući to u vidu s pravom možemo zaključiti da je protestantska tiskara u Urachu funkcionirala kao jedan od "odjela" Biblijskog zavoda. Vizionari u Biblijskom zavodu planirali su prevesti i objaviti cijelu Bibliju, djela crkvenih otaca i drugu dogmatsku i poučnu literaturu. Uz objavljen *Novi zavjet* i Proročke knjige iz *Staroga zavjeta*, prevedene su *Knjige Mojsijeve (Petoknjižje)* i *Psalmi*, a možda i ostale knjige *Staroga zavjeta*, ali nisu tiskane jer je Biblijski zavod, preranom smrću Ivana Ungnada, prestao s djelovanjem.

Novi testament je preveden, kao i spomenuti dijelovi *Staroga zavjeta*, timskim radom više prevoditelja, među kojima su Stipan Konzul, Antun Dalmatin, Juraj Juričić i Juraj Cvečić.

U *Pogovoru uz pretisak glagoljičkoga Novoga testamenta (1562./1563.)* dr. Jembrih pruža čitateljima opširnu povijesno-jezičnu raspravu, u kojoj prati povijesni slijed nastajanja prijevoda i tiskanja *Novoga testamenta*, od poticaja za prevođenje i pripreme za tisak do samog objavljivanja djela. Nakon uvoda autor otvara raspravu o razvoju i upotrebi naziva tiskare u Urachu. Ukazujući na brojne različite nazive, često netočne, autor, i sam u dilemi između naziva "Biblijski zavod u Urachu" i "Ungnado-va tiskara u Urachu", na kraju zaključuje da se s pravom "može govoriti o Ungnadovom biblijskom zavodu u Urachu". Autor, zatim, ukazuje na višestruku vrijednost hrvatske protestantske književnosti u znanstvenome obzorju, koju većinom čine knjige tiskane u Biblijskom zavodu. U djelu se osvjetljava uloga Primoža Trubara tijekom hrvatskog prijevoda Biblije, te prevodilački, uređivač-

ki, tiskarski i korekturni proces nastajanja Novoga testameta. Istaknuto je uredničko i prevoditeljsko djelo Stipana Konzula i Antuna Dalmantina te njihovih suradnika Jurja Juričića i Jurja Cvečića. Posebna je pažnja posvećena dokazima o ispravnosti prijevoda *Novoga testameta*, koji su u Hrvatskoj pregledali i potpisom potvrdili ugledni intelektualci. Jedan od njih, Nikola Frankopan Tržaćki, potvrdio je da su "rečene knjige našimi pravimi hrvackimi slovi i hrvackim jezikom štampane i da je vsaki Hrvat more lahko štati i razumiti (...)".

Jembrih u knjizi objavljuje i dva prilo-ga. Prvi prilog donosi *Glagoļjički autograf Stipana Konzula: Ogladni prijevod Novoga testameta, Iv 9 i Dj 1 iz 1560.*, koji je transliterirala dr. Vesna Badurina-Stipčević. Drugi prilog je *Predgovor Primoža Trubara glagoļjičkom Novom testametu (1562./1563)*, koji je s njemačkoga prevela dr. Marina Miladinov.

Objavlivanjem pretiska prvog tiska-

nog prijevoda *Novoga zavjeta* u povijesti Hrvata daje se na uvid javnosti biser hrvatske protestantske književnosti i hrvatske kulture. Prvotisak *Novoga zavjeta* stoljećima je bio prešućivan i zanemarivan, najvjerojatnije zbog toga što su ga objavili hrvatski protestanti, iako je niz godina bio dostupan javnosti u Zbirci starih knjiga i rukopisa Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Stoga čestitamo uredniku izdanja dr. Jembrihu i svim suradnicima te nakladniku Teološkom fakultetu "Matija Vlačić Ilirik" na izvrsnom i velikom uloženom trudu. Prava je šteta što djelo, uz iscrpan povijesno-jezični pogovor, nije popraćeno i povijesno-teološkom studijom koja bi prvotisak Novoga zavjeta osvijetlila iz povijesno-duhovnoga i teološkog obzora. Taj će zadatak nakon objavljivanja pretiska *Novoga testameta* morati dovršiti ljubitelji i poznavatelji domaće i strane protestantske duhovne i teološke misli.

Stanko Jambreč

Krešimir ŠIMIĆ

LITERARNO-TEOLOŠKI OGLEDI

Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2005., str. 327.

Krešimir Šimić obranio je na Evanđeosko teološkom fakultetu u Osijeku, nakon završetka Pedagoškog fakulteta (danas Filozofski fakultet) u Osijeku i studija hrvatskoga jezika i književnosti, magistarski rad i stekao akademski naziv magistra teoloških znanosti (područje humanističkih znanosti, polje teologija). Nakon toga je 3. ožujka 2006. upisao poslijediplomski doktorski studij Hrvatska kultura na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Autor je knjige

Literarno-teološki ogledi, te dvadesetak znanstvenih radova.

Djelo *Literarno-teološki ogledi* predstavlja autorova razmatranja objektivnosti religioznog iskustva na osobnoj razini, ali i umjetničko doživljavanje stvarnosti i filozofskog promišljanja. Promatramo li s filozofskog ili teološkog stanovišta, osobno iskustvo predstavlja određenu tajnovitost jer je granica između objektivnog i subjektivnog vrlo tanka, često neprimjetna. Šimić

kroz tekstove koje sadrži ova knjiga nastoji dokučiti napetosti između osobnog iskustva i prirode tog iskustva. Promišljajući kroz umjetnost i filozofiju, autor nastoji otvoriti dijalog između teološke i filozofske misli.

Tako u prvom poglavlju *Pjesništvo (M. Heidegger) kao nosivi temelj povijesti*, Šimić naglašava kako je iskustvo ljepote jedno od privilegiranih ljudskih iskustva, kroz koja čovjek otkriva kršćansku poruku. Umjetnost je uzdignuta na mjesto čuvara ljudskog usavršavanja te je posebno naglasio kako u današnjem „desakraliziranom i sekulariziranom svijetu umjetnost odvojena od Duha postaje prostor postmoderne religioznosti“.

U drugom poglavlju, *Književno-biblijski pristup teodicejskoj problematici*, Šimić nastoji pokazati kako, iako iskustva neskrivljene i nepravedne patnje mogu biti jači argumenti protiv vjere u Boga od svih teoloških argumenata što nastoje dokazati njegovo postojanje, zlo u sebi očituje proturječan karakter. Šimić naglašava da grešnik živi unatoč grijehu i time pokazuje kako je ljubav obuhvatila i grijeh, te je tako opravdala grešnika i nadvladala zlo. Kroz teodicejsku problematiku križa autor naglašava da je svemogućí Bog spreman i sposoban ući u patnju i smrt, a da pri tome ne propadne.

Istinitost fikcionalnog u svjetlu pneumatološke teologije istine naziv je trećeg poglavlja, u kojem autor nastoji pokazati kako je „pneumatološka teologija istine temelj za demitologizaciju i deideologizaciju diskursa“. Pri tome naglašava kako se može potvrditi promišljanje crkvenog učiteljstva da je istinito ono što je povezano s nadahnućem Duha Istine. Na taj način autor nastoji pojasniti prirodu istinitosti biblijskih tekstova koja bi bila u isto vrijeme prihvatljiva postmodernistima.

Put vjere oca Abrahama u svjetlu suvremene filozofijske hermeneutike poglavlje je u kojem autor promišlja o fenomenu obrata misli jezika i metafore koja tek u vjeri dobiva pravo određenje. Autor se u ovom poglavlju posebno osvrće na Abrahama koji predstavlja anatomiju vjere jer je „otac svih koji vjeruju“. Upravo Abrahamova vjera predstavlja sredstvo kojim se dolazi do Istine i Ljubavi i kojom se na svom putu prepoznaju Božji tragovi.

U poglavlju *Mit kao antropološka konstanta* Šimić posebno naglašava kako se hermeneutika može predstaviti kao umijeće i teorija interpretacije, posebno što krajem 19. i početkom 20. stoljeća dolazi do demitologizacije biblijskih tekstova. U daljnjem elaboriranju nastoji etimološki odrediti riječ „mit“ koja se proteže od priče o bogovima i junacima do oblika spoznaje i mišljenja. Ipak, zaključuje Šimić, istinska se demitologizacija događa pri nasljedovanju na putu bogoljublja i čovjekoljublja jer se gledanje Boga ne odvija u nepoznatom i skrivenom prostoru, već u nasljedovanju.

Pneumatološka teologija savjesti, savjest kao izvorno hermeneutičko mjesto poglavlje je u kojem Šimić razmatra savjest u svjetlu pneumatologije koja sadrži širinu otvaranja prema postmodernim sugovornicima. Autor naglašava kako se teologija savjesti čini posebno važnom, posebno nakon što Nietzsche govori o smrti Boga, Foucault o smrti čovjeka, Barthes o smrti autora, a pojavio se, prema Camusu, i četvrti jahač apokalipse, smrt savjesti.

U *Epilogu* Šimić zaključuje kako je riječ iz Knjige postanka rodila slikarsku viziju, kroz Michelangelovo djelo u Sikstinskoj kapeli, a slikarska vizija pjesničku riječ, kroz pjesničko pero poglavara Rimokatoličke crkve Ivana Pavla II. Kroz te dvije vizije, smatra autor, može se dosegnuti teologija zagrljaja i teologija intimnosti. Teo-

logija zagrljaja, kroz promišljanja Miroslava Volfa, navodi autor, očituje se kroz četiri elemenata: širenje ruku, čekanje, zatvaranje ruku i ponovno otvaranje. Na taj način Bog ponovno očekuje odgovor čovjeka. Teologija intimnosti ostvaruje se, ističe Šimić, kroz slijeđenje i ljubljenje - „činiti Božju Riječ znači slijediti Isusa, znači ljubiti Isusa, znači gledati Boga“.

Djelo Krešimira Šimića predstavlja značajan doprinos hrvatske književne historiografije usmjerene religioznim inspiracijama, koja je kroz povijest često bila uvjetovana specifičnim kulturnim i geopolitičkim čimbenicima. Šimić ovim djelom nastoji dodirnuti kroz interpretaciju biblijsko-teološkog aspekta lirske sastavke ljudske osobnosti i iskustva.

Robert Bogešić

Primljene publikacije

- Backus, William i Marie Chapien, *Govorite si istinu*, Izvori, Osijek, 2007., 202 str.
- Chu, Brian, *Izdrži do kraja*, Bogoslovni institut, Zagreb, 2007., 40 str.
- Cole, Edwin Louis, *Seksualni integritet*, Bogoslovni institut, Zagreb, 2007., 82 str.
- Godfrey, Robert, *Bogougodno slavljenje*, Kršćanski centar "Dobrog pastira", Osijek, 2007., 46 str.
- Jembrih, Alojz, *Pogovor uz pretisak glagoljičkoga Novoga testamenta (1562./1563.)*, Teološki fakultet "Matija Vlačić Ilirik", Zagreb, 2007., 128 str.
- Kanoni sa sinode u Dordrechtu 1618. – 1619.*, Kršćanski centar "Dobrog pastira", Osijek, Teološki fakultet, Novi Sad, 2007., 76 str.
- Kluth, Brian, *Darežljivo življenje*, Bogoslovni institut, Zagreb, 2007., 88 str.
- Smith, Morton H., Svjedočanstvo: *Uvod u kršćansku doktrinu*, Kršćanski centar "Dobrog pastira", Osijek, 2007., 144 str.
- Kottje, Raymund i Bernd Moeller, *Ekumenska povijest Crkve 1*, Teološki fakultet "Matija Vlačić Ilirik", Zagreb, 2007., 252 str.
- McGrath, Alister E., *Uvod u kršćansku teologiju*, Teološki fakultet "Matija Vlačić Ilirik", Zagreb i Ex libris, Rijeka, 2006., 566 str.
- Novi testament 1562./1563.* (pretisak), Teološki fakultet "Matija Vlačić Ilirik", Zagreb, 2007., 901 str.

Obavijest suradnicima

Kairos je znanstveni evanđeoski teološki časopis u kojem se objavljuju članci iz biblijske, sustavne, povijesne i primijenjene teologije, etike, povijesti Crkve, sociologije religije, filozofije i života Crkve. Časopis objavljuje znanstvene radove koji se kategoriziraju u skladu s preporukama Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

Kairos objavljuje članke koji se recenziraju i one koji ne podliježu recenzijском postupku. Članci koji se kategoriziraju kao znanstveni ili stručni trebaju imati najmanje dvije pozitivne recenzije. Recenzije su anonimne. Časopis objavljuje bez recenzije članke relevantnog sadržaja za evanđeosko kršćanstvo, promišljene stručno i napisane lijepo.

Kategorizacija članaka: izvorni znanstveni rad, prethodno priopćenje, pregledni članak, izlaganje na znanstvenom skupu ili konferencijsko priopćenje, stručni članak, recenzija ili stručni prikaz. Autor može predložiti kategoriju, a uredništvo će konačnu odluku donijeti na temelju prijedloga recenzenata.

Jednom prihvaćeni članak za objavljivanje obavezuje autora da isti članak ne smije objaviti drugdje bez dozvole uredništva časopisa koje je članak prihvatilo. Uredništvo će obavijestiti autora o prihvaćanju ili neprihvaćanju članka za objavljivanje. Uredništvo prihvaća za objavljivanje neobjavljeni članak, napisan na hrvatskom ili engleskom jeziku.

Članak treba biti poslan poštom u tri primjerka i elektroničkom poštom ili na CD-u. Uredništvo zadržava pravo urediti članak prema standardima časopisa kao i standardima hrvatskoga i engleskoga jezika. Članak treba poslati na sljedeću adresu: Biblijski institut, Kušlanova 21, 10000 Zagreb i e-mail: stanko.jambrek@zg.t-com.hr

Molimo suradnike da slijede tehničke upute:

Članak

1. Članak, uključujući sažetak, bilješke i popis literature, može biti od 16 do 32 kartice teksta (1800 slovnih mjesta). Stranice moraju biti numerirane.

2. Na prvoj stranici treba biti naslov članka, autorovo ime i prezime, naziv i adresa ustanove u kojoj radi autor, e-mail adresa i sažetak.

3. Preporučuje se autorima da upućivanje na tuđe tekstove i citiranje izvora navode u tekstu, a ne u bilješkama. Referenca se stavlja u zagrade i sadrži prezime autora, godinu izdanja i, ako je riječ o citatu, broj stranice, primjerice (Johnson, 1999) ili (Johnson, 1999:21). Ako rad ima dva autora, treba navesti oba, primjerice (Buden i Robinson, 2001). Autore molimo da bilješke rezerviraju isključivo za komentiranje ili dopunu rečenog u tekstu.

4. Popis literature (bibliografija) s punim podacima o svim djelima koja se spominju u referencama navodi se na kraju rada. Radovi se navode abecednim redom prema prezimenima autora i kronološkim redom za radove istog autora. Ako se navodi više radova istog autora, koji imaju istu godinu izdanja, treba ih razlikovati slovima (a, b, c itd) iza godine izdanja. U slučaju zajedničkog rada više autora u popisu literature navode se svi autori. Za mrežno dostupne radove potrebno je, nakon dostupnih osnovnih referenci (naslova i imena autora), navesti izvor (<http://>) i datum učitavanja. Detaljne upute nalaze se na web stranici *Kairosa*.

5. Ako je članak pisan na hrvatskom jeziku mora imati sažetak na hrvatskom na početku članka i sažetak na engleskom (Summary) na kraju članka. Članak napisan na engleskom mora imati sažetak na engleskom jeziku na početku i sažetak na nekom drugom jeziku na kraju. Sažetak treba biti između 15 i 20 redaka (100-250 riječi) i treba sadržavati opći prikaz teme (cilj rada), metodologiju rada, rezultate i zaključak.

Recenzija

Recenzirana može biti knjiga na hrvatskom ili kojem drugom jeziku tiskana prije ne više od dvije godine od dana zaprimanja recenzije za tisak. Tekst recenzije može biti od tri do osam kartica. U prvome redu prve stranice nalazi se ime i prezime autora recenziranog djela. U drugom redu nalazi se naslov recenziranoga djela napisan velikim slovima, a podnaslov, ako je potrebno, napisan malim slovima. U trećem je redu naziv nakladnika, mjesto i godina izdanja te broj stranica. Recenziju na kraju teksta potpisuje recenzent.

Obavjesti i informacije

Časopis objavljuje i izvještaje i informacije o značajnim raspravama, znanstvenim skupovima i konferencijama te ostalim važnim događajima u Hrvatskoj i inozemstvu. Izvještaji mogu biti dugački do tri stranice i moraju biti potpisani.

Teme i rokovi

Svaki broj ima temu, ali se bez obzira na temu objavljuju i članci koji su pristigli u uredništvo i imaju pozitivne recenzije. Teme za sljedeće brojeve su:

Broj 3, svibanj 2008:   ***Jedinstvo i zajedništvo kršćana***
(članci se primaju do 1. ožujka 2008).

Broj 4, studeni 2008:   ***Evanđeosko kršćanstvo i naviještanje evanđelja***
(članci se primaju do 1. rujna 2008).